

ПРАВознавство

УДК 343

**СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПРЕДИКАТ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПІДҐРУНТЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА**

А. С. Багатко

студентка 1-го курсу, група ПР-13, навчально-науковий інститут права
Науковий керівник – к.філос.н., доцент Ю. І. Мельничук

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

В статті порушуються питання ціннісних аспектів права, особливості співвідношення та взаємодії права та справедливості як однієї з найважливіших морально-правових категорій. Висвітлено деякі філософсько-правові погляди мислителів щодо сутності поняття «справедливість», особливостей забезпечення екологічних прав людини та громадянина.

Ключові слова: справедливість, екологічні права людини та громадянина, охорона навколишнього середовища, екологічна безпека.

В статье поднимается вопрос ценностных аспектов права, особенности соотношения и взаимодействия права и справедливости как одной из важнейших морально-правовых категорий. Освещены некоторые философско-правовые взгляды мыслителей о сущности понятия «справедливость», особенностей обеспечения экологических прав человека и гражданина.

Ключевые слова: справедливость, экологические права человека и гражданина, охрана окружающей среды, экологическая безопасность.

The article addresses the issues of value aspects of law, especially the correlation and interaction of law and justice as one of the most important moral and legal categories. Some philosophical and legal views of thinkers on the essence of the concept of «justice», the peculiarities of ensuring the environmental rights of man and the citizen are covered.

Keywords: justice, environmental rights of human and citizen, environmental protection, environmental safety.

Верховна Рада України, дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя, 1996 року прийняла Конституцію незалежної європейської держави. Наріжне положення ст. 3 Конституції передбачає, що однією з визначальних засад конституційного ладу є зумовленість змісту та спрямованості діяльності держави гарантіями прав і свобод людини, відповідальністю держави перед громадянами за свою діяльність.

Розуміння справедливості було обґрунтовано у працях основоположників європейської філософії права: Г. Гроція, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббса, Дж. Локка та ін. Також розгляду ціннісних аспектів права були присвячені праці С. Сливки, О. Дзьбаня, В. Нерсесянца та ін.

Підґрунтям утвердження в країні демократичних і правових стандартів є відповідний рівень розвитку правової свідомості людини, тому теоретичне осмислення механізмів, що лежать в основі правової свідомості особистості, її структури набуває особливої

актуальності. Аналіз змісту компонентів політико-правової свідомості, окрім теоретичного, має й суто практичне значення, оскільки він (зміст), з одного боку, залежить від суспільства, у якому становиться людина, впливаючи на її поведінку, а з іншого, – здійснюючи вплив на формування та становлення політико-правової свідомості особистості, ми певною мірою впливаємо на формування політико-правових стандартів у суспільстві.

Метою статті є розгляд поняття справедливості як предиката правової держави та підґрунтя забезпечення екологічних прав людини та громадянина.

Розкриття сутності поняття справедливості в умовах переоцінки системи цінностей, зважаючи на переломні моменти в розвитку держави, є особливо актуальним. Ще Цицерон найважливішу роль в державі приписував праву і справедливості, зауважуючи, що її слід додержуватись, оскільки вона має ознаки доброчесності та загальної корисності. Справедливість постає тим підґрунтям загальнолюдських цінностей, яке дозволяє забезпечити безпеку особистості.

Здійснюючи дефініцію поняття справедливості, спираючись на теорію права, визначаємо її як ознаку правової держави, юридичну відповідальність й етичний ідеал людських взаємовідносин у розподілі прав і обов'язків між членами суспільства.

Найяскравіше зміст справедливості розкривається через право. Усвідомлюючи справедливість права вмотивовуємо ту тезу, що право є носієм справедливості, у якому втілено правомірність, принцип рівності та свободи людини. Правова справедливість повинна бути визнана усіма членами суспільства, а також у ній певною мірою втілюється соціальна справедливість. Не варто допускати підміни справедливості у правовій державі іншими її видами, наприклад, особистісною, політичною, релігійною тощо. Оскільки останні вияви не можуть виступати всезагальною мірою оцінки взаємовідносин, вони властиві лише для індивідуальної сфери правового простору. Забезпечення правового характеру справедливості призводить до того, що справедливість розуміється як не правове начало. Саме у такому випадку відбувається підміна значення справедливості індивідуальними інтересами.

Як зазначає В. Нерсеянц [1, С. 46], тлумачення справедливості передбачають впорядкування суспільних відносин на основі визнання за кожною людиною формальної рівності. Здійснюючи пошук підстав справедливого суспільства, спираємось на теорію справедливості Дж. Роулза [3, С. 201], який виводив наступні принципи справедливості: по-перше, кожен індивід повинен володіти рівним правом стосовно системи основних свобод; по-друге, різні види нерівності (зазначав про соціальну й економічну нерівність) повинні організовуватись таким чином, щоб служили благу найменш процвітаючої частини суспільства відповідно до принципу справедливих заощаджень.

Аналізуючи аспекти справедливості як ознаки правової держави, можна виділити його прояви в наступних вимірах. По-перше, загальнолюдському, який передбачає реалізацію демократичних, гармонійних основ людських взаємовідносин. По-друге, соціальному, що проявляється у формуванні суспільних відносин, гарантує безпеку та рівність членів суспільства, а також виступає мірилом соціальної справедливості. По-третє, індивідуальному, який виявляється в особистісному відчутті справедливості (яка є елементарною властивістю людини як моральної істоти), спираючись на уявлення справедливого чи несправедливого. Так, О. Хеффео споріднює її з моральним обов'язком, що не є тотожним примусу. Особистість повинна мати можливість реалізовувати свій потенціал і розвивати власну індивідуальність, фактичну корисність будь-чого для людини.

Екологічні права людини та громадянина пов'язані з охороною, використанням, відтворенням природних ресурсів. Згідно із ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3], до особливостей системи екологічних прав громадян можна віднести, по-перше, екологічні права, що спрямовані на задоволення екологічних потреб і забезпечують реалізацію екологічних інтересів. Це основна особливість

екологічних прав громадян, яка вказує на суть, призначення цієї категорії прав. По-друге, центральною ланкою, основою системи екологічних прав є право громадян на безпечне довкілля. Система екологічних прав громадян складається на базі цього права. Воно і є метою їх реалізації. По-третє, пріоритет екологічних прав громадян у загальній системі прав людини і громадянина, насамперед пріоритет права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Виходячи з інтересів забезпечення безпеки навколишнього природного середовища, допускається обмеження низки інших прав, в тому числі і прав природокористування. По-четверте, забезпечення екологічних прав громадян є центральною і кінцевою метою екологічної політики держави. Вони визначають зміст і спрямованість діяльності держави в екологічній галузі. По-п'яте, система екологічних прав громадян України, їх механізми реалізації перебувають в стадії формування [4].

Неможливо здійснити реалізацію екологічних прав без дотримання механізмів, які передбачають процедурні моменти їх здійснення, встановлення обов'язків та шляхів захисту порушених прав.

Так, у ст. 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» формалізовані гарантії забезпечення екологічних прав. До них належать заходи, які здійснюються в межах держави щодо поліпшення навколишнього природного середовища; обов'язок суб'єктів господарювання застосовувати систему заходів щодо запобігання шкідливого впливу на навколишнє середовище, тобто дотримання екологічних вимог; охорона навколишнього природного середовища; контроль за дотриманням екологічного законодавства. Варто зауважити те, що діяльність, яка порушує екологічні права людини та громадянина на безпечне навколишнє середовище, згідно з чинним законодавством повинна припинятись.

Що ж до механізмів захисту екологічних прав, то, на даний час, він здійснюється судовим шляхом, що уможливорює відновлення порушеного чи підтвердження оспорюваного права. Зокрема, захист може стосуватися визнання права, припинення певної дії, зміни чи припинення певних правовідносин, відшкодування завданої шкоди, визнання певного рішення недійсним та ін. Вибір конкретного способу залежить від особливостей права, що порушено, конкретних правовідносин, їх суб'єктного складу та повинен бути оптимальним та ефективним за його кінцевим результатом.

В основі правової реальності суспільної формації лежать ідеї справедливості, рівності, які є домінуючими орієнтирами правового суспільства. Справедливість виступає тим специфічним механізмом, за допомогою якого забезпечується рівновага правових цінностей.

Розвиток суспільства на сучасному етапі існування висуває необхідність розробки універсальних принципів справедливості. У їх межі варто включати наступні вимоги: неупередженість, відповідальність, моральний обов'язок. Вагомою основою справедливості як предикату правової держави виокремлюємо загальнолюдські цінності, спираючись на концепції природного права, основою яких є уявлення про людину як самостійного індивідуума, який наділяється невід'ємними правами та здатний самостійно регулювати свою поведінку згідно із суспільно-визначеними нормами.

1. Нерсисянц В. С. Філософія права. 2-е узд., перераб. и доп. М. : Норма, 2006. 848 с.
2. Роулз Дж. Справедливість як чесність: політична, а не метафізична. *Лібералізм: антологія*. К., 2002. 1122 с.
3. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
4. Про охорону навколишнього середовища : Закон України від 25 червня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.
5. Волошук В. Екологічно-правовий статус людини і громадянина в Україні. *Демократичне врядування : наук. вісник*. 2008. Вип. 1.